

Részlet az 1918. november 13–14-i aradi magyar–román tárgyalások anyagaiból

„Jászi miniszter reflektál az elhangzott észrevételekre. Nagy hálával tartozik Maniu Gyulának azért a nyílt férfias állásfoglalásért, amellyel végre tisztán és világosan megmondotta, hogy miről van szó, hogy tudniillik Önök a román nép önrendelkezési jogát úgy képzelik, hogy a teljesen független román államot nem a magyar államiságon belül akarják megvalósítani. [...] De én ezt a felelősséget akkor sem vállalhatnám, ha erre a kormánytól mandátumot kaptam volna is. Nem tudom összeegyeztetni sem lelkiismeretemmel, sem az engemet vezénylő általános emberi szempontokkal, sem pedig a wilsoni elvek igazi értelmezésével, hogy mi Magyarországon élő többi nemzetek sorsáról azok megkérdése nélkül döntsünk. [...]

Arról nem is akarunk szólni, hogy amint az erdélyi magyarság kiküldöttei mondták, a románok által ajánlott megoldás nemcsak hogy nem állítaná helyre a rendet, hanem olyan felfordulást, idézne elő, amelyért a felelősséget vállalni nincs jogunkban. Azt még érteném, ha Maniu Gyula a magyarországi románságot a román királysággal akarná egyesíteni. Ez még elképzelhető, bár véleményem szerint a magyarországi románságra nem kedvező megoldás volna. Ámde, a magyarországi románságot Magyarországból kiszakítva, önálló államba szervezni, teljesen lehetetlen volna.

Jászi Oszkár

SZARKA LÁSZLÓ

A történeti Magyarország felbomlása: katonai akciók, demarkációs vonalak

Az 1914-ben kitört első világháború ötödik évében a szembenálló felek – az **antant** (Franciaország, Nagy-Britannia) és a **központi hatalmak** (Németország, Osztrák-Magyar Monarchia, Törökország, Bulgária) – eljutottak teherviselő-képességük határára. A háború utolsó másfél esztendejében Ausztria-Magyarország, s annak ifjú uralkodója, az 1916 novemberében trónra került, magyar királlyá december 30-án megkoronázott IV. Károly (osztrák császárként I. Károly) titkos diplomáciai lépéseket tett annak érdekében, hogy szakítson Németországgal, és különbékét kössön az antanttal. Miután Franciaország nyilvánosságra hozta Bécs törekvéseit, a Monarchiának még jobban el kellett köteleznie magát Németország mellett. Az uralkodónak nem volt ereje ahhoz, hogy nyíltan szakítson szövetségeseivel. Az antant-államok – különösen Franciaország és Nagy-Britannia – 1918 tavaszától már a Monarchiát is ugyanolyan ellenségesen kezelték, mint Németországot, felbomlasztásának gondolata megerősödött körükben.

Magyarországon 1918 előtt csak a Károlyi Mihály vezette ellenzéki Függetlenségi és 48-as Párt szorgalmazta az Ausztriával való államjogi kapcsolat lazítását és az antanthoz való közeledés politikáját. Ez azonban a világháború végéig nem befolyásolta a Monarchia külpolitikájának alakulását. A nyugati szövetségesek ennek megfelelően Magyarországot semmilyen értelemben sem tekintették önálló nemzetközi politikai tényezőnek. Ez azért volt sajnálatos, mert a háború éveiben különösen nagy érdekei fűződtek volna a magyar kormánynak saját nemzeti és állami érdekei megjelenítéséhez.

Az antant hatalmak az 1915., illetve az 1916. évi **londoni és bukaresti titkos szerződésekkel** az antant oldalára állították az addig semleges Olaszországot és Romániát. Utóbbi az 1916. évi bukaresti szerződésben jogot nyert egész Erdélyre, Bánságra, a partiumi és a Tiszáig terjedő kelet-magyarországi területekre, amennyiben az antant oldalán hadba lép és nem köt különbékét. A londoni, párizsi csehszlovák, délszláv emigráció sikeres politikai, propaganda és katonai szervezői munkái,

Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének katonái az isonzoí fronton

val 1917 elejére szintén jelentős nemzetközi tényezővé vált, befolyásolva a nyugati szövetségesek háborús célpolitikájának alakulását.

A titkos szerződések létezéséről, az emigráns csehszlovák, román, délszláv bizottságok céljairól titkos rendőrségi és kémelhárítási forrásokból a Monarchia vezető politikusai, köztük Tisza István magyar miniszterelnök rendszeres és viszonylag pontos tájékoztatást kapott. A Monarchia nemzetiségi viszonyainak radikális átrendezésére azonban még sem tettek érdemi lépéseket. Tisza például rendre elutasította Erdélynek a legfelső német hadvezetés által sürgetett autonómiáját. Ettől a lépéstől Berlinben Románia hadba lépésének megakadályozását remélték.

Az 1916 augusztusi erdélyi betörését követően a Monarchia német segítséggel legyőzte Romániát. Az 1918 tavaszi **bukaresti békeszerződésben** Románia elismerte vereségét, de sikerült megmentenie hadseregének jelentős részét. Ez a világháború végén lehetővé tette számára az antant oldalán való újbóli hadba lépést, valamint azoknak a területeknek a megszállását, amelyekre igényt tartott. Franciaország és Nagy-Britannia támogatta a csehszlovák és jugoszláv politikai emigráció államalapító törekvéseit is, és 1918 kora őszen a csehszlovák és délszláv külföldi bizottságokat de facto kormányként ismerte el. Az általuk megfogalmazott területi igényeket már a világháború utolsó szakaszában kész tényként kezelte, ami lehetővé tette a fegyverszüneti megállapodás után beindított csehszlovák, román és jugoszláv katonai akciókat, egyebek közt a felső-magyarországi szlovák és rutén régióban, Horvátország és Szlovénia északi határvidékein, valamint a délvideki Vajdaságban.

1918 januárjában **Woodrow Wilson amerikai elnök a világháború utáni rendezésére vonatkozó 14 pontos tervében** a Monarchia nemzetei számára még csupán autonómiákat követelt. Júniusban – a francia és a brit kormánnyal egyeztetve – az amerikai kormány úgy döntött, hogy támogatni fogja a T. G. Masaryk vezette cseh-szlovák, a I. Paderewski által fémjelzett lengyel államalapítási törekvéseket, illetve A. Trumbić, F. Supilo, N. Pašić irányította délszláv és I. Brătianu vezette nagyromán egységmozgalmakat. Ennek megfelelően június 28-án az amerikai kormány nyilatkozatot adott ki, amelyben támogatták a Monarchia valamennyi ún. elnyomott nemzetének függetlenségi törekvéseit.

Tisza István már 1918. október 17-én beismerte a parlamentben, hogy a központi hatalmak a háborút elveszítették. Egy héttel később, október 23-án megalakult a **Magyar Nemzeti**

Tanács. A nemzeti forradalmak egymás után jelezték a Monarchia felbomlását. Október 28-án Prágában, 30-án Bécsben és Turócszentmártonban, 31-én Budapesten is forradalmi fordulattal szakítottak a Monarchiával, illetve a Magyar Királysággal. József főherceg október 31-én Károlyi Mihály vezetésével új kormányt nevezett ki. Ugyanaznap délután Budapesten, a Hermina úti villájában katonák meggyilkolták Tisza István volt miniszterelnököt.

A győztes nagyhatalmak a fegyverszüneti megállapodást mindenáron az egységes Habsburg Monarchiával kívánták megkötni, hogy a Monarchia újonnan létrejövő utódállamaival szemben érvényesíteni tudják követeléseiket.

A balkáni, az olasz és a nyugati fronton elszenvedett súlyos vereségek hatására 1918. november 3-án Páduában a **Habsburg Monarchia aláírta a fegyverszüneti megállapodást**, Németország pedig november 11-én. A Magyarországra vonatkozó külön fegyverszüneti megállapodás hiányát a Károlyi Mihály miniszterelnök vezetésével Belgrádba utazó magyar küldöttség 1918. november 11-én próbálta pótolni, amikor Franchet d'Espèrey francia tábornokkal sikerült egyezsége jutni a háborút lezárásának katonai feltételeiről. A két nappal később aláírt belgrádi konvenciót azonban csak Magyarország tekintette érvényes dokumentumnak. Az önálló magyar állam de facto nemzetközi elismerését jelentő fegyverszüneti egyezményt ugyanis sem a szövetséges nagyhatalmak, sem pedig az érintett szomszéd államok nem fogadták el, és ezzel Magyarország nemzetközi jogalanyisága továbbra is kérdéses maradt.

A világháború végén a történeti Magyarország területén semmilyen idegen katonai erő nem volt jelen. A balkáni front áttörésével azonban mind a román, mind pedig a délszláv és a csehszlovák katonai támadás közvetlenül fenyegető veszéllyé vált. A jól felfegyverzett szerb hadsereg november elején, az október 28-án kikiáltott Csehszlovákia első alakulatai november 8-án, a románok november 13-án léptek a Magyar Királyság területére. Az osztrák-magyar haderő felbomlott, az alakuló magyar hadsereg pedig jó ideig semmilyen átfogó ellenállást nem tudott kifejteni ezekkel a katonai akciókkal szemben. A Károlyi-kormány a soknemzetiségű, anarchista, bolsevista hatás alá került régi katonai alakulatokat igyekezett mielőbb leszerelni, s azt követően kívánt nekilátni az új hadsereg építésének. Ez az alapvetően racionális, de következményeiben katasztrofális döntés lehetetlenné tette az ország magyarlakta területein az aktív honvédelem gyakorlatának kialakítását.

IV. Károly

KRONOLÓGIA

1918. október 17. Tisza István volt miniszterelnök a magyar országgyűlésben beismerte a világháborús vereséget.

1918. október 14. Károlyi Mihály vezetésével megalakult a Magyar Nemzeti Tanács.

1918. október 18–19. Budapesten az országgyűlésben Alexandru Vaida-Voevod a magyarországi és erdélyi román nemzet nevében, Ferdiű Juriga a felső-magyarországi szlovákok nevében a nemzeti önrendezéshez való jog elismerését követelte.

1918. október 23. Ifj. Andrássy Gyula, a Monarchia utolsó külügyminisztere válaszcikkében elfogadta az Egyesült Államok békefeltételeit.

1918. október 28. Prágában kikiáltották a Csehszlovák Köztársaságot.

1918. október 30. Turócszentmártonban a Szlovák Nemzeti Tanács nyilatkozatban csatlakozott a Csehszlovák Köztársasághoz.

1918. október 31. József főherceg kinevezte a Nemzeti Tanács Károlyi Mihály vezette koalíciós kormányát. A kormányt a háborús politikát ellenző Függetlenségi és 48-as Párt, a Szociáldemokrata Párt és a Radikális Párt alkotta.

1918. november 7. A Károlyi vezette magyar kormányküldöttség Belgrádban megegyezett Franchet d'Espèrey francia tábornokkal a Monarchiával kötött fegyverszünet magyarországi alkalmazásáról.

Egy életképtelen, torz államiség jönne létre. Növeli a veszélyt a határos román királyság helyzete, amely ma Európa legfeudálisabb és legkorruptabb államalakulata. Ennek az országnak nem szabad a magyar, a német és szerb kisebbségeket kiszolgáltatni. Valóban Maniu Gyula és én különbözőképpen magyarázzák a népek önrendelkezési jogát. Az én felfogásom szerint ez az önrendelkezési jog egy magyar Svájcot jelentene, a Maniu felfogása szerint pedig szűk román nacionalista impériumot.”

A *Világ* 1918. november 15-i tudósítását idézi Szarka László: Iratok az 1918. novemberi aradi magyar–román tárgyalások történetéhez. *Regio*, 1994. 3. sz. 154.

Károlyi Mihály 1919. március 2-i szatmári beszéde (részlet)

„Magyarország sohasem fogja elfelejteni, hogy a háború őt keserű esztendeje után a székely katonák nem mentek vissza a családi tűzhelyükhöz, hanem a háború minden nyomorúságát átszenvedve, volt annyi lelkierejük, hogy ismét sorompóba álljanak az egész ország ügyéért. [...] Hallja meg innen azt egész világ, hogy nem lehet egy nemzetet legázolni, nem lehet egy népből kiirtani az önfenntartási ösztönt, mely azt mondatja vele, hogy élni akar. Nem lehet elpusztítani egy olyan országot, melynek más célja nincs, mint hogy minden polgárának egyforma jogot biztosítson. De hallja meg és értse meg a világ azt is, hogy ha a párizsi békekonferencia a wilsoni elvek, a népek önrendelkezési joga és a megegyezési béke ellen döntene, akkor mi végszükség esetében fegyverrel is felszabadítjuk ezt az országot.”

Károlyi Mihály: Az ország integritásának védelméről. Beszéd a székely katonákhoz Szatmáron. 1919. március 2. In: Károlyi Mihály: *Az új Magyarországról. Válogatott írások és beszédek 1908–1919.* Vál., szerk. és jegyzetek: Litván György. Budapest, 1968. 293–294.

*Milan Rastislav Štefánik
csehszlovák hadügyminiszter
amerikai cseh és szlovák
szervezetek képviselőivel
Washingtonban.
1919. július*

Az első világháború idején aktív **propaganda- és diplomáciai tevékenység** zajlott. Ebben a tekintetben a kelet-közép-európai térségben kezdettől fogva az Osztrák-Magyar Monarchia területén élő nem német és nem magyar nemzetek önrendelkezési és államalapítási törekvései jelentették a központi kérdését.

A **nemzeti önrendelkezés elvét** az 1917 novemberi oroszországi bolsevik forradalom vezetője, V. I. Lenin is hangsúlyozta. Ennek jegyében és a háborús vereség hatására elismerte Finnország, valamint a balti népek önrendelkezési és különválasztási jogát. Wilson amerikai elnök 1918 elején még szintén a nemzeti önrendelkezést tekintette a világháború utáni kelet- és közép-európai újjárendezés alapelveinek. A nemzeti önrendelkezés elvének gyakorlati végrehajtása azonban szoros összefüggött a háború után kialakult erőviszonyokkal, a győztes nagyhatalmak és szövetségeseik diplomáciai, gazdaságpolitikai békecéljainak megvalósításával.

A nemzeti önrendelkezés elvének legnagyobb problémáját az új államok túlzott területi igényei, illetve a magyar és német történelmi jogi pozíciók összeegyeztethetlensége jelentette. Csehszlovákia például kezdettől fogva igényt tartott a 3 millió német által lakott Szudéta-vidékre, amelyet meg is szerzett. A történelmi magyar államból hozzá csatolták a szlovák többségű területeket, de ezeken kívül – hozzávetőleg 1,2–1,6 millió magyar által lakott – Pest, Nógrád-, Heves-, Borsod- és Zemplén megyei területsávra is igényt formált. Végül a párizsi béketárgyalásokon csak a Duna–Ipoly vonaltól északra eső és a kárpátaljai magyar területeket sikerült megszereznie, ahol 1920-ban együttesen mintegy 800–850 ezer magyar élt.

Románia is sajtóságtól értelemzően a nemzeti önrendelkezést. A Magyarországtól

maga számára követelt erdélyi, kelet-magyarországi területek egészen a románok éppen csak többséget alkottak a magyarokkal, illetve szászokkal és svábokkal szemben, de az egész területre ennek a törekény többségnek a nevében igényt formáltak, hogy azt a Román Királysággal egyesíthessék. Az államalapítási és nemzetállami törekvésekkel szembehelyezett magyar föderációs, kantonizációs tervek mögött viszont a történelmi integritás fenntartásának igénye munkált.

1918 novemberétől 1919 májusáig a csehszlovák, román és jugoszláv hadsereg elfoglalta az összes olyan területet, amelyet egy évvel később a trianoni békeszerződés nemzetközi jogilag is ezeknek az országnak juttatott. A **területileg folyamatosan szűkülő magyar állam** a teljes nemzetközi diplomáciai, katonai elszigeteltség körülményei közt – az ellenséges katonai túlerővel és a békekonferencián Magyarország rovására hozott területi döntésekkel szemben – rendkívül nehéz helyzetbe került. Ráadásul a Károlyi-kormány rosszul mérte fel lehetőségeit, a háború utáni nemzetközi pacifizmus tényleges erejét, a győztes nagyhatalmak béketerveit és az ország egységének megőrzésével kapcsolatos esélyeket. A világháború frontjairól hazatért katonák leszerelése után eredménytelenül próbálta gyorsan megszervezni az önálló magyar hadsereget. Nem volt képes visszaszorítani és megfékezni a Komunisták Magyarországi Pártja által szervezett bolsevik, illetve a szélsőjobb oldali erők nacionalista szervezkedéseit sem.

A folyamatos területvesztések miatt nem tudta előkészíteni az általános választójog alapján tervezett parlamenti választásokat. Az antant-jegyzékek, a szomszédok folyamatos előrenyomulása és a belső megosztottság miatt nem sikerült érdemi katonai erőt hadrendbe állítania, amely legalább a magyar

Jászi Oszkár terve Magyarország kantonizációjára

többségű területeken komolyabb ellenállás kifejtésére lehetett volna képes.

A Károlyi Mihály, majd Berinkey Dénes vezette magyar kormányok a Jászi Oszkár tárca nélküli miniszter által kialakított **Nemzetiségi Minisztériumot** bízták meg a nemzetiségi mozgalmakkal való megállapodások előkészítésével. Ezek célja a nemzetiségi régiókban élő magyarok önrendelkezési jogának biztosítása, a békekonferencia előtt belső megállapodások kialakítása, amit a nagyhatalmak által támogatott államalapításokkal szemben fel lehetett volna mutatni. A „Magyarországon élő nem magyar nemzetek önrendelkezésének előkészítésével megbízott” Jászi Oszkár tárca nélküli miniszter apparátusa az antant segítségére számító Károlyi Mihály pacifizmusának stratégiájára épített. Ennek jegyében szorgalmazta a megegyezéses béke előkészítését, a békekonferencia előtt pedig olyan provizórikus rend létrehozásán fáradozott, amelynek ekkor már reménytelenül megkésett célja Magyarország amerikai, illetve svájci típusú szövetségi állammá történő átalakítása volt.

Jászi és munkatársai többféle elképzelést dolgoztak ki. Ezek közül az egyik a leválasztásra kijelölt területek sorsáról

döntő népszavazások előkészítése volt. A felső-magyarországi szlovák régióban elkezdődtek a népszavazás előkészületei, magyarnémet-szlovák nyelvű nyomtatványokon gyűjtötték az ország integritását támogató aláírásait. A Jászi-féle elképzelések másik központi eleme az egész Magyarország közigazgatásában érvényesítendő „helvetizálás”, azaz a svájci típusú kantonok kezdeményezése volt. A magyar, és nem magyar nemzeti, valamint néprajzi (pl. palóc) kantonok mellett nagyvárosi (pl. budapesti, debreceni, kassai stb.) és nagytáji (pl. balatoni) kantonok kialakítása is szerepelt az egyik fennmaradt tervezetben. Ehhez kapcsolódóan Felső-Magyarországon és a Ruténföldön a nemzetiségi többséget magában foglaló, az etnikai határokhoz igazodó járáskialakításával próbálták megteremteni a méltányos belső nemzeti elhatárolódás lehetőségét.

1918. december elején Budapesten a magyar népkormány széles körű autonómiát ígért a csehszlovák küldöttségének, melyet Milan Hodža vezetett. Bartha Albert hadügyminiszter és Hodža a tárgyalások kudarca után 1918. december 6-án a nyelvhatárhoz igazodó demarkációs vonalban egyezett meg rövid időre. Novemberben **Ruténföld** (Ruszka-Krajna)

1918. november 8. A csehszlovák hadsereg alakulatai támadást intéztek Nagyszombat és Trencsén ellen.

1918. november 10. Ferdinánd román király kiadta mozgósítási parancsát az Erdélyt elfoglalását megkezdő román hadseregnek. – A délszláv csapatok elfoglalták Újvidéket, három nappal később Baját, négy nappal később pedig Pécsét is.

1918. november 16. Kikiáltották a Magyar Népköztársaságot. Az I. számú néphatározat első paragrafusa kimondta: „Magyarország minden más országtól független és önálló népköztársaság.”

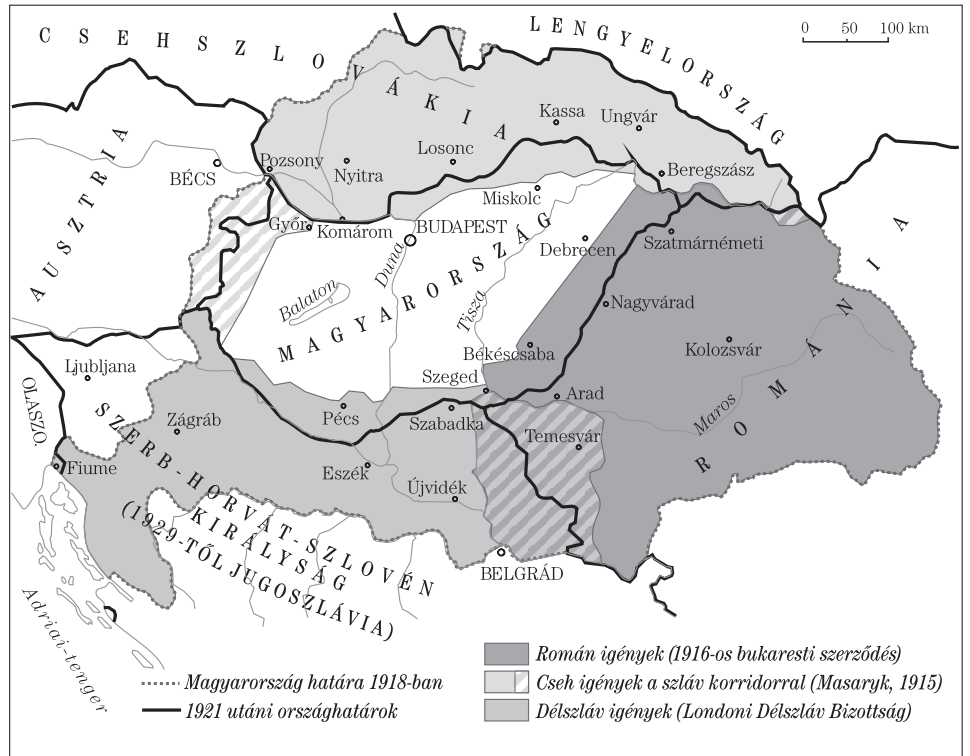
1918. november 24. Az Oroszországból hazaérkezett Kun Béla vezetésével megalakult a Kommunisták Magyarországi Pártja.

1918. november 25. Újvidéken a dél-magyarországi megyék szerb képviselői csatlakoztak Szerbiához, amely a december elején kikiáltott Szerb-Horvát-Szlovén Királyság része lett.

Woodrow Wilson

Woodrow Wilson

A Magyarországgal szomszédos országok területi igényei

Károlyi Mihály az 1. gyalogezred katonái közt

Apáthy István

autonómiáját sikerült törvénybe iktatni (1918. évi X. számú Néptörvény).

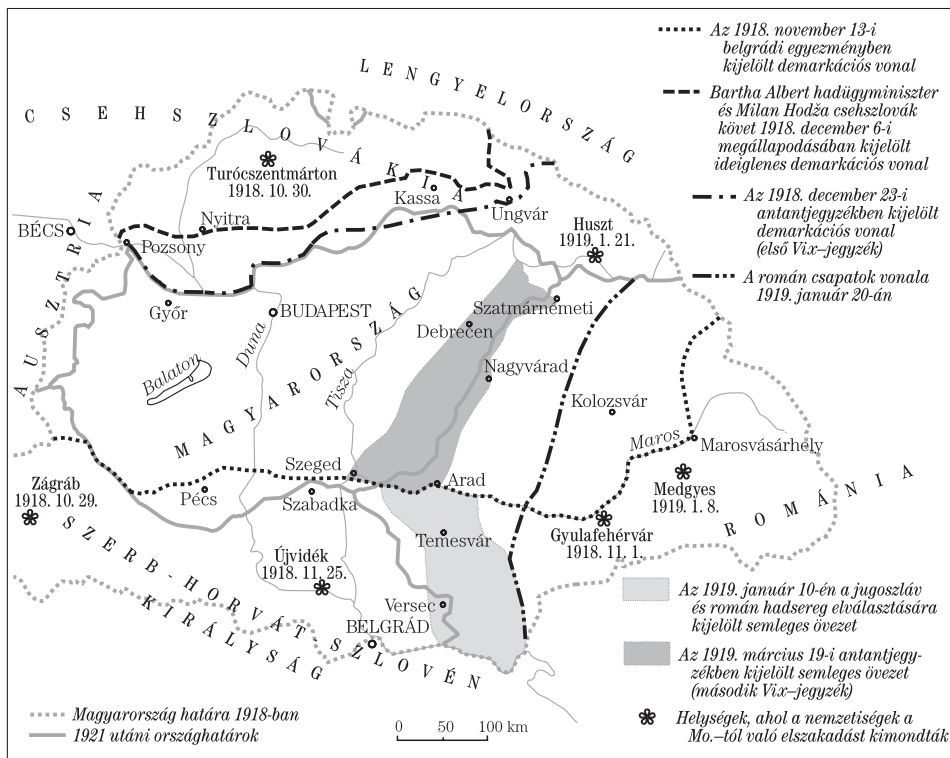
Erdélyben a svájci minta alapján román, magyar, német és vegyes kantonok szorgalmazásával, illetve Erdély magyar–román közös igazgatására tett javaslatával próbált Jászi a november 13–14-i aradi magyar–román tárgyalásokon mindenki számára elfogadható tárgyalási alapot kialakítani. Az Erdélyi Román Nemzeti Tanács Iuliu Maniu vezette küldöttsége azonban mindkét elképzelést elutasította. Ráadásul a románok igyekeztek radikálisan megakadályozni minden olyan mozgalmat, amely a székelyföldi vagy az erdélyi magyarság ellenállása, önrendelkezése irányába mutatott volna. A Jászi-féle minisztériummal szoros kapcsolatban álló, Apáthy István vezette Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács munkáját kezdettől erősen korlátozták. Kolozsvár román megszállása után röviddel Apáthyt letartóztatták, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács, illetve a helyette létrehozott Kelet-Magyarországi Főköormánybiztoság munkáját pedig

igyekeztek ellehetetleníteni. 1919 januárjában az erdélyi magyar polgári és katonai főhatóságot rövid úton felszámolták.

A Nemzetiségi Minisztérium rövid ideig felkarolta az Önálló Székely Köztársaság megteremtését célzó mozgalmakat is, a Benedek Elek, Györffy Gyula, Jancsó Benedek és Nagy Vilmos vezette budapestiek, és az erdélyiek (Bánffy Miklós, Bethlen István, Lóczy Lajos, Teleki Pál, Ugron Gábor) vezette másik Székely Nemzeti Tanácsot. A sikertelen aradi tárgyalások és a románok előrenyomulása után a Maros vonalától nyugatra és északra eső területek megmentése vált az elsődleges erdélyi célkitűzéssé. Ennek megfelelően a november 28-i marosvásárhelyi székely

A székely hadosztály alakulatai Szatmárnémetiben

Magyarország felbomlása 1918–1919

nagygyűlésen elfogadott nyilatkozat már a magyar állam integritásának megőrzését tűzte ki fő célként.

Az önálló Bánsági Népköztársaság kikiáltását célzó, Roth Ottó vezette temesvári szervezkedést a bánsági területekre bevonuló, egymással is szembehelyezkedő román és a jugoszláv hadsereg vezetése feloszlatta. A belgrádi fegyverszüneti megállapodást, majd a későbbi Berthelot–Apáthy-féle erdélyi demarkációs vonalat a román haderő nem tartotta tiszteletben és a román hadsereg előrenyomulása csak a Székely Hadosztály ellenállása miatt akadt el Csucsánál pár hétre.

A román katonaság első, kis létszámú alakulatai november 12-én lépték át Gyergyótól Gyenesnél a magyar állam határát. A magyar kormány kezdetben határozottan fellépett a románok ellen. Három páncélvonatot küldött Erdélybe. Károlyi levélben fordult Wilson elnökhöz a benyomuló idegen csapatok ügyében. Franchet d'Espèrey tábornok Clemenceau francia miniszterelnök hozzájárulása alapján 1918. december 2-án, egy nappal a román egyesülést kimondó gyulafehérvári nemzetgyűlés után engedélyezte a románoknak a belgrádi fegyverszüneti egyezményben a Maros folyó mentén rögzített demarkációs vonal átlépését, amire december 18-án került sor. A magyar hadvezetés igyekezett megerősíteni a belső erdélyi pozíciókat, elsősorban Kolozsvárt, de az egész Erdély elfoglalására parancsot kapott román hadsereggel szemben nem tudott érdemi katonai erőt koncentrálni.

A Károlyi-kormány a belgrádi konvenció semmibe vételét látva, Vix alezredes közvetítésével a kilenc legfontosabb erdélyi város francia katonai megszállását kérte, hogy így próbáljon érvényt szerezni a fegyverszüneti egyezménynek.

1918. december 22-én került sor az erdélyi magyarság kolozsvári nagygyűlésére, amely „az egységes és csonkítatlan Magyarország keretén belül” követelte „minden itt élő nemzet számára a teljes egyenlőséget, szabadságot és önkormányzatot”. Az ellenállás nélkül előrenyomuló román hadsereg Neculcea tábornok parancsnoksága alatt 1918. december 24-én, karácsony napján

1918. december 1. Gyulafehérváron az erdélyi Román Nemzeti Tanács nemzetgyűlést hívott össze, amelyen kimondták „a románoknak s az általuk lakott területeknek az egyesülését Romániával”.

1918. december 3. A győztes hatalmak katonai érdekeit képviselő Fernand Vix alezredes a belgrádi fegyverszüneti egyezmény érvénytelenségére hivatkozva követelte Szlovákia területének magyar katonai kiűrtését.

1918. december 6. Bartha Albert magyar hadügyminiszter ideiglenes csehszlovák–magyar demarkációs megállapodást kötött Milan Hodzával.

1918. december 22. Az erdélyi magyarság kolozsvári nagygyűlése követelte „az egységes és csonkítatlan Magyarország keretén belül” „minden itt élő nemzet számára a teljes egyenlőséget, szabadságot és önkormányzatot”.

1918. december 24. A román hadsereg Neculcea tábornok parancsnoksága alatt 1918. december 24-én, karácsony napján elfoglalta Kolozsvárt.

1919. január 28. A román hatóságok végleg felszámolták a Kelet-Magyarországi Kormánybiztosságot és kinevezték a város román hivatalnokait.

1919. február 3. Vavro Šrobár teljhatalmú szlovák miniszter Zsolnáról Pozsonyba helyezte át Szlovákia új közigazgatási központját.

A magyar Vörös Hadsereg alakulatai Léván

Kiáltvány a magyar intelligenciához

„A régi Magyarország összeomlott. A magyarság nem hever többé egy régi történelmi állam Prokurisztész-ágyában. [...] Történelmi határok ne legyenek gátjai az önrendelkezésnek. Éppoly kevésbé a nyelvhatárok: egyforma nyelvű állam több is lehet. És vitás esetben népszavazást kívánunk: független és elfogulatlan (nemzetközi) ellenőrzés alatt. A csehszlovák, lengyel, erdélyi román, délszláv, osztrák, osztrák-német és ukrán nemzeteket, melyek a régi Osztrák–Magyar Monarchia területén élnek: önmagukkal teljesen szabadon rendelkezőnek tekintjük és egyenjogúnak a magyarral. [...] Idegen nyelvű kisebbséget bármelyik államban bármely más államnak korlátlanul legyen szabad támogatni, szellemileg úgy, mint anyagilag.”

Magyar értelmiségiek felhívása. Idézi: József Farkas: *Álmok és tények*. Argumentum, Budapest, 2001. 39–42.

A Vix-misszió tagjai, jobbról a harmadik Vix alvezetés

foglalta el Kolozsvárt. Három nappal később a tábornok elrendelte a városban az ostromállapotot, bevezette az internálást és a gyülekezési tilalmat. Hat nappal később Apáthy István Kolozsvárott új – Nagybánya, Kolozsvár, Déva mellett húzódó – demarkációs vonalról kötött megállapodást Berthelot tábornokkal, akit a francia kormány a romániai szövetséges katonai erő irányításával bízták meg. Berthelot távozása után a román katonai közigazgatás felszámolta a Kelet-Magyarországi Főkormánybiztosságot, a magyar kormány legfelsőbb erdélyi hatalmi szervezetét, Apáthyt letartóztatták. A helyébe lépő Grandpierre Emil főkormánybiztost január 28-án távolították el hivatalából. Ugyanaznap kinevezték a város román hivatalnokait.

A Károlyi Mihály, majd a Berinkey Dénes vezette magyar kormányon belül több miniszter, így például Jászi Oszkár vagy Búza Barna, már 1918 decemberében **sürgették a pacifista magatartással való szakítást. A békekonferencia döntéseinek kivárására épülő stratégia megbukott, hiszen az ország területének nagyobbik részét 1918 végére**

Román csapatok Pesten

már a szomszéd hadseregek elfoglalták. Károlyi Mihály végül a csehszlovák, a román és a jugoszláv államnak a békekonferencia döntéseit be sem váró katonai akcióit, az elfoglalt erdélyi, felvidéki területeken kialakult konfliktusok tömegét látva, és a január 19-én elkezdődött párizsi békekonferencia Magyarországgal szemben tanúsított ellenséges magatartását tapasztalva változtatta meg álláspontját. Ekkor azonban már teljességgel illuzórikussá vált a szomszédok által elfoglalt területek megtartása, illetve a magyarországi nem magyarok nemzeti önrendelkezésének Magyarországon belüli megvalósítása.

A **székelyföldi, erdélyi magyar ezredek katonái** elutasították fegyvereik leadását. Belőlük és a románok által megszállt székely megyékből jelentkezőkből megalakult a kezdetben kétezer fős Székely Hadosztály. A hadosztály tevékenységét, együtt a többi erdélyi magyar katonai alakulattal a kormány által Erdély katonai parancsnokává kinevezett Kratochwil Károly irányította. A korábbi helyőrségi alakulatok, nemzetőr-ségek és a Székely Hadosztály felfegyverzett állománya 1918 végén együttesen meghaladhatta a 10–12 ezer főt. 1919 januárjában Kratochwil vezetésével a Székely Hadosztálynak a Királyhágónál sikerült megállítaniuk a román hadsereget. Végletesen megkésve Károlyi Mihály a Székely Hadosztály katonái előtt március 2-án Szatmárnémetiben elmondott szatmári beszédében megfogalmazta az aktív honvédelem alternatíváját.

A **felvidéki magyarság** – miután semmilyen történelmi tartományi előzménye sem volt a régió önszerveződésének – 1918–1919 telén, néhány helyi ellenállási kísérlet (pl. Érsekújvár, Balassagyarmat, Kassa, Abara) után, jórészt passzívan szemlélte a kis létszámú, de szervezett csehszlovák katonai erők gyors előrenyomulását. 1919 februárjában Jóka községben népgyűlést tartottak, ahol a csallóközi magyarság nevében tiltakozó memorandumot fogadtak el a vidék Csehszlovákiához való csatlakozása ellen. Elleneztek a Csehszlovákiához való csatlakozást a szepességi németek is, akik önálló Szepesi Köztársaság létrehozását tervezték. Az 1919 januárjában kialakult helyi ellenállási akciókat könnyedén felszámolta az olaszországi cseh és szlovák légiós alakulatokból szervezett csehszlovák hadsereg a Csehszlovákiának ítélt magyar területeken. Szlovákia teljhatalmú minisztere, Vavro Šrobár 1919. február 3-án helyezte át székhelyét Zsolnáról Pozsonyba, hogy ott rendezze be Szlovákia új közigazgatási központját.

A magyar békejegyzékek közt megtalálható a **délszlávok** által követelt bánásági és

bácskai területek magyar lakosságának tiltakozó memoranduma, valamint az **Ausztria** által igényelt terület magyar lakosságának emlékirata is, melyben elutasították a területi követeléseket és követelte a vitatott területeken a népszavazás kiírását.

A **Magyar Tanácsköztársaság** 1919. március 21-i kikiáltását követően a román és a csehszlovák hadsereg összehangolt támadást intézett Magyarország ellen. Április 23-án a románok bevonultak Debrecenbe. A két támadó hadsereg Csapnál találkozott egymással. A magyar tanácskormány mozgósítása, a hadsereg vezetésének átszervezése nyomán rendeződött magyar alakulatok április folyamán a Tisza vonalán rendezkedtek be a románokkal szembeni védelemre. Kratochwil Károly, a Székely Hadosztály parancsnoka 1919. április 25-én kiadott napiparancsával – a magyar vörös hadsereg ellenséges magatartására hivatkozva – gyakorlatilag feloszlatta a hadosztályt, jóllehet a katonák egy része a Székely Dandár alakulataiban tovább harcolt.

A május 20-án indított északi ellentámadás sikeresen szorította vissza a csehszlovák alakulatokat: június 1. és 6. között elfoglalták Lévát, Kassát, Selmecebányát, Bártfát. A magyarországi tanács hatalom 133 napja alatt Kun Béla, a tanácskormány külügyi népbiztosa – Károlyiékkel

ellentétben – a békekonzferencia döntése előtt hajlandónak bizonyult lemondani a területi integritásról. Április 30-án a csehszlovák, a román és a jugoszláv kormányhoz küldött jegyzékében elismerte a szomszédok megalapozott nemzeti és területi követeléseinek jogosultságát, de cserébe az ellenségeskedés azonnali beszüntetését, a magyar tanácsállam belügyeibe való be nem avatkozást, a szabad tranzitforgalmat és a szomszéd államok területén maradó nemzeti kisebbségek védelmét követelte. A hivatalos nevén Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság alkotmányát 1919. június 23-án fogadta el az egyetlen alkalommal összehívott Szövetséges Tanácsok Országos Gyűlése. Abban a tanácsköztársaságot a területén élő nemzetek szövetségi államként határozta meg. Mindennek a gyakorlatban már semmilyen konkrét hatása sem lehetett. A június 13-i Clemenceau-jegyzék a magyar tanácskormány tudomására hozta a párizsi békekonzferencia döntését Magyarország határainról, s elrendelte a magyar hadsereg visszavonulását ezen határok mögé. Július 1-jén Pozsonyban aláírták a csehszlovák–magyar fegyverszüneti szerződést. Az északi visszavonulást követően összeomlott a tiszai front, és a tanácsköztársaság megbukott. A román hadsereg 1919. augusztus 4-én bevonult Budapestre.

1919. március 21. Kikiáltják a Magyar Tanácsköztársaságot.

1919. április 23. A románok bevonulnak Debrecenbe.

1919. április 25. Kratochwil Károly feloszlatta a Székely Hadosztályt.

1919. június 13. A Clemenceau-jegyzék rögzíti a párizsi békekonzferencia döntését Magyarország határainról.

1919. augusztus 4. A román hadsereg bevonul Budapestre.

IRODALOM

A. Sajti Enikő: *Impériumváltások, revízió, kisebbségek. Magyarok a Délvidéken 1918–1947.* Budapest, Napvilág Kiadó, 2004.

Bárdi Nándor: Páll Árpád Székely Köztársaság terve 1919-ből. *Magyar Kisebbség*, 2003. 2–3. sz. 115–119.

Göncz László: *A muravidéki magyarság 1918–1941.* Lendva, 2001.

K. Lengyel Zsolt: „Keleti Svájc” és Erdély 1918/1919 (I–II.) *Korunk*, 2004. január-február.

Litván György: *Jászi Oszkár.* Budapest, Osiris, 2003.

Ormos Mária: *Padovától Trianonig 1918–1920.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1983.

Raffay Ernő: *Erdély 1918–1919-ben.* Budapest, Magvető Kiadó, 1987.

Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században.* Budapest, Osiris Kiadó, 1993.

Salamon Konrád: *Nemzeti önpusztítás 1918–1920.* Budapest, Korona Kiadó, 2001.

Szarka László: Keleti Svájc – illúzió vagy utópia? A Károlyi-kormány Nemzeti Minisztériumának működése. In: uő.: *Duna-táji dilemmák. Nemzeti kisebbségek – kisebbségi politika a 20. századi Kelet-Közép-Európában.* Budapest, 1998. 113–125. 281–284.

Tudja-e?

■ November 8-án Károlyi Mihály gróf vezetésével Belgrádba utazott magyar küldöttség részére Franchet d'Espèrey tábornok, az antanthatalmak keleti frontjának főparancsnoka 18 pontos fegyverszüneti szerződést kínált fel, amely a Nagyszamos felső folyásától Marosvásárhelyig, a Marostól délre eső sávot a Tiszáig, onnan pedig a Szabadka – Baja – Pécs vonalon a Dráváig húzódó demarkációs vonalat kínálta fel. A fegyverszüneti egyezmény megkötését a francia kormány azonban érvénytelennek tekintette, mondván, hogy Magyarországot még nem ismerték el önálló államként.

■ Vix alezredes, a budapesti antant miszsió vezetője 1918. december 3-án a belgrádi katonai konvenció rendelkezéseit figyelmen kívül hagyó jegyzékben követelte a felső-magyarországi megyék Duna–Ipoly–Rimaszombat–Ung torkolata és az Uzsoki hegység vonalától északra eső részek átengedését a csehszlovák hadseregnek. Jászi Oszkár és

Bartha Albert hadügyminiszter ezt követően megegyezett a Budapesti tárgyaló Milan Hodzával, a prágai csehszlovák kormány kiküldöttjével a magyar–szlovák etnikai határvonalat követő ideiglenes demarkációs vonalról. Vix alezredes december 24-i újabb jegyzéke azonban a „Szlóvakföld történeti határaiént” megjelölt dunai–ipolyi határvonalon tűzte ki a demarkációs vonalat.

■ Az erdélyi területre bevonuló román hadsereg és a nyomában életre hívott katonai közigazgatás erőszakosan lépett fel a magyar közigazgatás és értelmiség helyben maradt tagjaival szemben. A kémkedés vádjával elfogott civileket, katonákat, több száz magyar közéleti személyt túszul ejtettek, ezzel akarták sakkban tartani a magyar ellenállás szervezőit. Másokat, például Mailáth Gusztáv erdélyi katolikus püspököt vagy a korabeli helyzetet emlékirataiban leíró Veres Pétert, a későbbi népi író internálótáborba zárták. Napirenden volt a magyarok nyilvános megszégyenítése, férfiak és nők megbotozása, inzultálása.